

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: The development toward surplus welfare: social democratic politics and policies in advanced capitalist democracies (1965-1984)

Bertrand, T.

Citation

Bertrand, T. (1989). Boekbespreking van: The development toward surplus welfare: social democratic politics and policies in advanced capitalist democracies (1965-1984). *Acta Politica*, 24: 1989(4), 489-493. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3449765>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3449765>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

tot het vormen van een nieuwe klasse of van nieuwe klassen. Het is de vraag of er sprake is van het ontstaan van een tweedeling in de samenleving, of van een 'veel'-deling (fragmentatie) of van een onderklasse van maatschappelijk uitgestoten. Na het relativeren van de op deze vraag gebaseerde zienswijzen gaat De Beus in op de krachten achter het proces van klassevorming, namelijk het uitstotende economische proces, het classificerend beleid en de daarmee samenhangende bindende groepsvorming. Het dynamische schema dat De Beus op grond hiervan ontwikkelt geeft zicht op het zeer complexe proces van klassevorming, maar laat – zoals hij zelf aangeeft – geen definitieve conclusies toe. Wel lijkt het erop dat de klassepositie van inactieven een positie sui generis is.

Categorieën geschapen door het beleid kunnen, naar De Regt laat zien, ook weer verdwijnen. Haar artikel bevat een beschrijving van de opkomst en het verdwijnen van beleid ten aanzien van een maatschappelijk probleem, onmaatschappelijkheid, met de daarbij behorende beleidscategorie, de onmaatschappelijke gezinnen. Het ontstaan van een nieuw beleidsprobleem en daarmee van een nieuwe categorie krijgt aandacht in de beschrijving door Köbben van de ontwikkeling van de term 'etnische minderheden'.

Schuyt stelt in zijn bijdrage op een wat andere wijze het classificatieprobleem aan de orde. Hij laat zien hoe het maken van onderscheid in het onderwijs en de wijze waarop dit (formeel of informeel) gebeurt belangrijke maatschappelijke gevolgen hebben. Enkele van zijn conclusies gelden naar hij aangeeft ook voor beleidsclassificatie meer in het algemeen. Dit geldt met name voor de relatie tussen maatschappelijke ongelijkheid en de wijze van onderscheid aanbrengen door de overheid.

Tot slot gaat Van Gunsteren in op de gevaren van het classificeren door de overheid en op de vraag op welke wijze de bevoegdheid van de overheid in deze kan worden beperkt. Toelaatbaarheid van classificeren moet, net als de toelaatbaarheid van ander overheidshandelen, beoordeeld worden naar de gevolgen die dat heeft voor het burgerschap. Een begrip dat Van Gunsteren specifiek voor deze toetsing uitwerkt.

In dit eerste jaarboek van het tijdschrift *Beleid en Maatschappij* wordt een belangwekkend verschijnsel aan de orde gesteld. Het maken van onderscheid door de overheid nodig voor het voeren van beleid heeft maatschappelijke gevolgen en wordt zelfs tegelijkertijd beïnvloed door krachten uit de samenleving. De wijze waarop dit in het eerste jaarboek gebeurt, is echter niet onverdeeld positief te beoordelen.

In de eerste plaats loopt de kwaliteit van de verschillende bijdragen nogal uiteen. Zo staan tegenover de boeiende bijdrage van De Beus over klassevorming bijdragen van De Regt en Köbben die weinig diepgaand een stukje geschiedenis van specifiek beleid en daarbijkomende termen beschrijven. In de tweede plaats is de samenhang tussen verschillende bijdragen nogal beperkt. Dit komt mijns inziens omdat een dieper gravende behandeling van het thema ontbreekt zodat het niet tot een systematische behandeling van de verschillende aspecten ervan komt. Het

ontbreken van een afsluitende bijdrage waarin allerlei lijnen te zamen worden genomen valt in zo'n geval des te meer op.

L.J.M. d'Anjou

H. Keman, **The development toward surplus welfare: social democratic politics and policies in advanced capitalist democracies (1965-1984)**, CT Press, Amsterdam 1988. Academisch proefschrift, Rijksuniversiteit te Leiden.

Keman heeft in zijn proefschrift tal van eerder verrichte deelstudies niet alleen grondig samengevat, maar bovendien geprobeerd deze in een verklarend model te plaatsen. In de kern is de vraagstelling van zijn onderzoek: in hoeverre draagt de sociaal-democratie bij aan de ontwikkeling van 'surplus welfare'? De vraag lijkt relatief eenvoudig, het antwoord blijkt tamelijk gecompliceerd. Dat laatste niet omdat de schrijver het zich zelf ingewikkeld maakt, maar omdat de materie een nauwkeurige en precieze beschrijving vereist.

Voor de beantwoording van de vraag die Keman zich stelt, is minimaal een antwoord vereist op vier deelaspecten:

1. wanneer is er sprake van sociaal-democratie?
2. wat betekent (de ontwikkeling van) 'surplus welfare'?
3. is er sprake van een zekere samenhang, of zoals de schrijver het noemt, correspondentie tussen patronen van sociaal-democratie en ontwikkelingen van surplus welfare? en, ten slotte,
4. via welke processen en instituties kunnen we deze samenhang theoretisch interpreteren?

Op het gebied van het landenvergelijkend onderzoek in Nederland kan Hans Keman gelden als een van de meest produktieve schrijvers, die bovendien probeert in zijn werk dilemma's van de vergelijkende 'methode' te verhelderen of naast zich neer te leggen. Zo is zijn keuze voor een achttiental hoog-ontwikkelde kapitalistische democratieën als onderzoekspopulatie onder andere ingegeven door de gedachte dat er wat te vergelijken moet zijn tussen de landen in het onderzoek: het verschijnsel is in zekere zin specifiek voor deze groep van landen. Voor de afzonderlijke landen heeft hij zich ingespannen verschillen en overeenkomsten zo precies mogelijk te beschrijven. Maar liefst vijftien variabelen gebruikt Keman om zijn onderzoeksvraag voor achttien landen te beantwoorden; per land lijkt op die manier bijna een unieke beschrijving mogelijk. Aan de andere kant probeert hij op dit aggregatieniveau zo weinig mogelijk kwalitatieve, en daarmee vaak waardegeladen beoordelingen in zijn beschrijvingen op te nemen; tal van kwantitatieve tabellen lijken steun te geven aan de gedachte dat de onderzoeker zich niet op drijfzand heeft begeven.

Voor het verschijnsel 'sociaal-democratie' ontwikkelt Keman een 'vergelijkende typologie', zoals hij dat noemt (het doet overigens wat overtrokken aan dat Keman zich in een noot op p. 32 afzet tegen ideaaltypen en extreme typen om vervol-

gens via zijn verschildtypen uit te komen bij 'Realtypen'). Drie dimensies blijkt zijn concept van sociaal-democratie te omvatten:

1. de 'eenheid' of mate van coöperatie tussen partij en vakbeweging, en de dominantie binnen deze relatie;
2. de cohesie binnen de sociaal-democratische beweging, in termen van competitie en afsplitsing;
3. het gebruik van staatsmacht. Binnen elke dimensie worden vier typen of klassen onderscheiden, die slechts voor de tweede dimensie als ordinaal kunnen gelden.

De auteur beschouwt de drie dimensies niet als onafhankelijk en hij onderzoekt de samenhang ook niet. Hij legt ze simpelweg op elkaar. Driemaal type 1 noemt hij *labouristic*, driemaal type 2 wordt *gradualist*, driemaal type 3 *coalescent* en ten slotte driemaal type 4 *ambivalent* (ik gebruik de Engelse termen omdat de auteur in de Nederlandstalige samenvatting bij zijn proefschrift ook geen poging doet deze te vertalen). Hoe weinig sociaal-democratisch het 'ambivalente' type is, blijkt uit de operationalisatie: 1) er is nooit sprake geweest van coöperatie tussen vakbeweging en socialistische partijen, 2) er is veel concurrentie tussen diverse socialistische en/of communistische partijen, 3) op regeringsniveau is er nauwelijks sprake van deelname van sociaal-democraten. Frankrijk is het enige land dat voldoet aan al deze eisen. Dit brengt me bij het probleem dat de drie dimensies natuurlijk niet zo mooi overlappen als Keman had gehoopt. Met de toevoeging 'de meerderheid van de scores op de dimensies is bepalend' maak je je als onderzoeker met slechts drie aspecten van sociaal-democratie er snel en makkelijk van af. Wie wat nauwkeuriger tabel 1.3.1 (ongeveer op p. 38) bekijkt, ontdekt al spoedig dat slechts de helft van de onderzochte landen perfect te typologiseren is. Negen landen vertonen insequenties die via de 'meerderheidsregel' worden weggepoetst.

Vervolgens richt de auteur zijn aandacht op de afhankelijke variabele het 'surplus welfare'. Na een hoofdstuk over theoretische aanzetten uit neo- en niet-marxistische benaderingen, met een welhaast plichtmatig uitstapje naar de rationale-keuzetheorie, wordt in figuur 2.3.1 het verklaringsmodel gepresenteerd dat als rode draad door het verdere betoog heenloopt. In een aantal weloverwogen stappen wordt de lezer binnengeleid in de 'Surplus Welfare State'. Eerst volgt een typologie van waardegebonden doeleinden van de sociaal-democratie waaraan als beleidsstrategieën voor de sociaal-democratie worden gekoppeld: volledige werkgelegenheid en economische groei naast onderwijs- en gezondheidszorg en inkomensbeleid. Samenvattend ziet de auteur de ontwikkelingen van de 'Surplus Welfare State' duidelijk in de richting van 'social welfare' enerzijds, en 'economic welfare' anderzijds. Het al dan niet benadrukken van een van beide leidt tot vier geïntegreerde strategieën gericht op 'surplus welfare'. Keman omschrijft ze als: Keynesiaans, Supermarkt, Soberheids- en Restrictief Fiscaal. De auteur verwacht dat zowel de typen van sociaal-democratie als de typen van beleidsstrategie zullen samenhangen met vormen van 'surplus performance', de uiteindelijke afhankelijke variabele.

Ik wil nu wat specifiek ingaan op de manier waarop de auteur deze 'surplus

performance' heeft gedefinieerd en waargenomen. Keman registreert het economisch presteren van de 'welfare state' met behulp van een zogenaamde 'misery index', en hij meet het sociaal resultaat aan de hand van een 'happiness index'. Los van de vraag of de betiteling van deze indices niet de associatie wekt van onderschikking in plaats van nevenschikking, terwijl beide door Keman toch gelijkwaardige trajecten van de sociaal-democratie worden genoemd, valt er op deze meetinstrumenten nogal wat aan te merken.

Zo introduceert Keman de 'misery index' zonder enige toelichting, afweging of nominale definiëring. Hij verwijst slechts naar enkele bronnen. Naar het oordeel van Keman: 'This "misery index" can be operationalized quite easily' (p. 132). De index blijkt de som te zijn van inflatie- en werkloosheidsratio's. De optelbaarheid van deze grootheden is empirisch en theoretisch niet probleemloos. Als het gemiddeld niveau en de spreiding sterk uiteenlopen, zou een zekere standaardisatie aan te bevelen zijn. Hierover verneemt de lezer echter niets. Keman beseft dat voor sociaal-democraten werkloosheid meer misère betekent dan inflatie, daarom wordt in zijn 'subjective' herschaling het werkloosheidsaspect dubbel gewogen. Mijn vraag is dan waarom Keman niet gewoon twee aparte maten voor 'ellende' heeft gehanteerd. Vooral als uit zijn onderzoek blijkt dat de samenhang tussen inflatie en werkloosheid empirisch (p. 136) nagenoeg 0.00 is (voor economen trouwens een zeer interessante bevinding!).

De 'happiness index' geeft aanleiding tot verschillende opmerkingen. Dit meetinstrument moet in meer positieve zin de zegeningen van de sociaal-democratie registreren. In landenvergelijkend onderzoek vaststellen hoe gelukkig mensen zijn is geen sinecure. In 1984 deed Veenhoven mijns inziens een geslaagde poging in zijn dissertatie: *Conditions of Happiness*. Op individueel en collectief niveau stelde hij voor 32 landen vast of mensen gelukkig waren en waardoor dat werd bepaald. Helaas heeft Keman van deze studie geen kennis genomen. Zijn eigen maat voor 'geluk van een land' (sic!) wordt bepaald door toegang tot onderwijs, gezondheidszorg ('merit goods') en door de inkomenssituatie. Op zich een te verdedigen keuze. De concrete indicatoren voor het begrip, en de constructie van de uiteindelijk index rechtvaardigen echter enkele kanttekeningen. Onder het deelaspect 'merit goods' (Swanborn zou spreken van 'hooggeschatte waarden') rekent Keman als indicatoren: de toegang tot hoger onderwijs en de kindersterfte. Nu kan ik me niet herinneren dat sociaal-democraten zich in hun programma's ooit expliciet hebben uitgesproken voor het terugdringen van de kindersterfte. In termen van 'geluk' – zeker voor hoog-ontwikkelde landen – zou mij de keuze voor bij voorbeeld levensverwachting meer adequaat zijn voorgekomen. Alhoewel Keman expliciet vermeldt dat beide indicatoren onderling geen samenhang vertonen, ontwikkelt hij toch een index voor 'merit goods', die hij vervolgens met een index van de inkomenspositie combineert tot een 'overall index of happiness'. De precieze constructie hiervan wil ik aan de hand van de 'deel-index merit goods' verduidelijken, omdat deze mijns inziens onnodig ingewikkeld is, en tot verkeerde conclusies kan leiden.

Noot 91 op p. 147 vormt de basisinformatie waarop mijn kritiek is gebaseerd.

Het cijfermateriaal betreft drie meetmomenten, 1965, 1974 en 1984, en betreft de periodes 1965-1973, 1974-1984, 1965-1984. In plaats van de exacte ratioscores kent Kemans rangscores aan de landen toe. De index bouwt hij per indicator steeds op uit drie elementen: de rangscore in het eerste jaar, de rangscore in het laatste jaar en de rangscore van het verschil. Zowel het toekennen van rangscores als de gekozen elementen voor de index geven ongewenste effecten op de uiteindelijke indexscore. Laat ik met het laatste beginnen. Wie begin- en eindscore van een reeks optelt en vervolgens door twee deelt, krijgt een gemiddeld niveau over die periode voor de betreffende variabele. Anders uitgedrukt: de uiteindelijke score is gelijk aan beginscore plus de helft van de verandering. Wie behalve begin- en eindscore ook nog eens het verschil apart meetelt en het geheel door drie deelt (want drie elementen) krijgt iets heel speciaals. Het is alsof je gemiddelde en spreiding van een verdeling bij elkaar optelt. En dat is nieuw, maar moeilijk interpreteerbaar. Kemans argumentatie om extra aandacht te geven aan 'het verschil': verandering zou omgekeerd evenredig zijn aan bereikt 'niveau', gaat empirisch in ieder geval niet op voor hoger onderwijs. De hoogste positie van de VS in 1965 en 1983 gaat samen met de absoluut grootste verandering. Voor kindersterfte blijkt wel een soort plafond of bodem te bestaan. Japan was laag, bleef het laagst en veranderde daarbij het minst. In termen van 'happiness' wordt het door de extra toevoeging van 'het verschil' gestraft. Reconstructie van de index door mijzelf op grond van het geboden cijfermateriaal, uitgaande van alleen beginscore en eindscore, leverde indexwaarden op voor zowel de afzonderlijke indicatoren als de indices waarvan de samenhang met Kemans index steeds hoger was dan .90.

Het gebruik van rangscores vormt een volgend probleem. Wie rangscores kiest om minder exact de verschillen tussen de ratioscores te willen interpreteren, moet natuurlijk niet later een rekenkundig gemiddelde van de rangscores berekenen. Bovendien loopt men bij rangordeningen nu juist het risico triviale verschillen van 10.2, 10.3 en 10.4 – om enkele concrete gevallen te noemen – gelijk te stellen aan 16.4, 18.0 en 28.4. Nergens blijkt dat de auteur aan dit probleem aandacht heeft geschonken. Zijn zorg om de reeksen van waarden over de variabelen vergelijkbaar te maken, had hij beter kunnen oplossen door andere standaardisatieprocedures toe te passen, zoals z-scoring, of de verandering in verhouding tot het gemiddelde niveau. In het geval van z-scoring (zoals ik heb nagerekend) zou niet alleen overduidelijk de overbodige toevoeging van het extra 'change' element blijken, maar ook de relatieve posities van de landen op de 'mate van geluk' aanzienlijk veranderen. Ik wil hiermee slechts constateren dat de uitkomst van Kemans onderzoek toch wel heel sterk afhangt van een procedure waar ik de nodige kanttekeningen bij plaats.

Na de bespreking van de belangrijkste concepten uit deze studie wil ik kort stilstaan bij de vraag of er inderdaad sprake is van een zekere samenhang tussen vormen van sociaal-democratie en niveaus van 'surplus welfare'. Het onderzoeksmodel toont een weloverwogen geheel van structurele en actor-gebonden variabelen. Op p. 69 wordt gesproken over de conditionele invloed die sommige variabelen zouden hebben. In de studie kon ik echter verhoudingsgewijs weinig indicaties

van samenhang vinden. In tabel 5.3.1 (ongeveer p. 152) treft men de samenhang aan tussen beleid en 'performance', en tabel 9.1.2 geeft weer of het type sociaal-democratie van invloed was op het ontstaan van 'surplus welfare'. Wat de laatste betreft, daaruit blijkt dat slechts in drie van de negen gevallen er sprake is van enig significant verband (overigens zonder enige controle op schijnbaarheid).

Ter afsluiting wil ik opmerken dat Kemans boek tal van theoretische inzichten verschaft en dat hij het verschijnsel sociaal-democratie, en de vruchten ervan, in het hoog-ontwikkelde kapitalistische deel van de wereld goed gedocumenteerd beschrijft. Het leek me echter mijn taak te wijzen op enkele methodologische en technische onzuiverheden die kleven aan de empirische onderbouwing van zijn betoog.

T. Bertrand

D.F. Westerheijden, **Schuiven in de Oosterschelde**, Academisch Proefschrift, Universiteit Twente, 1988

'Alweer een boek over de Oosterschelde?' Met deze opening raadt de auteur zelf de aarzeling die menig lezer zal bevangen wanneer hij dit bijna 400 bladzijden tellende proefschrift ter hand neemt. Maar dit boek, zo spoort Don Westerheijden ons aan, is anders, want voorzien van een theorie! Sterker nog, het is niet zo maar een theorie: het is dé theorie van politiek gedrag. Aan pretenties mankeert het dus niet, en de theorievorming wordt grondig aangepakt getuige zinnen als 'De term "systeem" zal in het vervolg worden gebruikt teneinde samengestelde systemen aan te duiden, terwijl atomaire systemen "individuen" worden genoemd' (p. 35), of (in de Engelse samenvatting) 'Considering that we live in a world subjected to the laws of thermodynamics...' (p. 323). Die allesomvattende theorie betreft de auteur, overigens zonder al te veel expliciete verwijzingen, van Lieshout en De Vree. Het komt kortweg hierop neer dat een individu dat gedragsalternatief verkiest dat het meeste (subjectieve) nut oplevert voor de minste energie. 'Energie' wordt gedefinieerd als bestaande uit hulpbronnen en informatie (dat laatste is kennelijk geen hulpbron) en 'macht' is weer de capaciteit van het individu de voor hem beschikbare energie te gebruiken. Bij conflicten zal dus degene met de meeste macht zijn nut het meeste kunnen maximaliseren. Dat lijkt een open deur, maar Westerheijden baseert er nog een (vrijwel tautologische) onderzoekshypothese op (hypothese 3.2). Om niet ieder conflict metterdaad uit te vechten anticiperen individuen op elkaars macht. Dit leidt tot het voor de theorie centrale begrip 'machtsreputatie': als de anderen denken dat je macht hebt, heb je het ook.

Tot zover lijkt het goed te gaan, maar in het gebruik dat Westerheijden van de theorie maakt ontstaan tenminste twee problemen. Allereerst wordt macht van middel tot doel. Dat zien wij vaker in dit soort theorieën. Ik vermoed dat deze 'displacement of goals' in dit boek zijn oorsprong vindt op p. 36-37. Daar zegt de au-